

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АНДРУШКІВ ТАРАС ІГОРОВИЧ

УДК 336. 71.

**Роль банків у розвитку
фінансового ринку України**

спеціальність 08.04.01. – Фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ – 2001

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі грошового обігу та кредиту Тернопільської академії народного господарства Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор,
Тиркало Роман Іванович,
Тернопільська академія народного господарства,
директор Інституту банківського бізнесу,
професор кафедри грошового обігу та кредиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Пересада Анатолій Анатолійович,
Київський національний економічний університет,
завідувач кафедри банківських інвестицій

кандидат економічних наук, доцент,
Грудзевич Ярослав Васильович,
Львівський банківський інститут,
проректор з наукової роботи

Провідна установа: **Одеський державний економічний університет,**
кафедра фінансів, Міністерство освіти і науки України,
м. Одеса

Захист відбудеться " 14 " вересня 2001 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.02. при Київському національному економічному університеті за адресою 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного економічного університету.

Автореферат розісланий " 8 " серпня 2001 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, професор

А.М. Поддєрьогін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Здійснення ефективних заходів щодо стабілізації економіки України в умовах переходу до ринкових відносин потребує принципово нових підходів до вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів для фінансування національної економіки. Основним механізмом реалізації цих заходів є організація та функціонування системи фінансового ринку України, що забезпечує отримання залучених фінансових ресурсів. Процес організації, функціонування та розвитку системи фінансового ринку в Україні тісно пов'язаний із діяльністю комерційних банків, які є головними інституційними учасниками фінансового ринку. Це зумовлює необхідність удосконалення методики функціонування банків на фінансовому ринку та приведення їх діяльності у відповідність до вимог розвинутої системи фінансового ринку, зокрема та ринкової інфраструктури в цілому.

В останнє десятиріччя, в умовах зміни організаційно-правової форми діяльності суб'єктів економічних відносин, важливого практичного значення, виробничої спрямованості і одночасно проблемності набуло питання ролі комерційних банків в організації та функціонуванні фінансового ринку України. Відсутність єдиної методичної основи організації фінансового ринку України, функціонування на ньому комерційних банків, є одним з факторів, що обумовили недостатній розвиток фінансового ринку України та діяльності комерційних банків на вказаному ринку.

Значний внесок у розробку питань функціонування фінансового ринку та діяльності комерційних банків на ньому зробили сучасні західні економісти Г. Марковіц, Р. Мертен, Ф. Мишкін, Е. Петерс, П. Роуз, Ф. Фабоцци, Ю. Фома, І. Фішер, У. Шарп. Дослідженню теорії та практики організації фінансового ринку України, функціонуванню комерційних банків у його межах в умовах наближення до міжнародних стандартів, сприяють праці вітчизняних вчених-економістів А.С. Гальчинського, В.П. Гетьмана, О.В. Дзюблюка, Д.Г. Лук'яненка, Ю.М. Лисенкова, О.М. Мозгового, А.М. Мороза, В.В. Оскольського, А.А. Пересади, М.Ф. Пуховкіної, М.І. Савлука, В.М. Суторміної, В.А. Юценка та інших. Серед російських вчених слід виділити роботи А.І. Басова, В.І. Колеснікова, Ю.І. Львова, Я.М. Міркіна, В.С. Торкановського та інших.

Однак, функціонування комерційних банків на фінансовому ринку України потребує подальших наукових досліджень та розробок. Зокрема, назріла необхідність вдосконалення діючих та запровадження нових методів та форм здійснення банківської діяльності з метою сприяння розвитку фінансового ринку України і наближення його організації та функціонування до світового рівня. Необхідна побудова відповідної інфраструктурної бази фінансового ринку України. Недостатня увага приділяється забезпеченню стійкості фінансового ринку України.

Численні дослідження стану і розвитку фінансового ринку України, ролі комерційних банків у організації та функціонуванні вказаного ринку є недостатньо комплексними. Тому об'єктивно виникла необхідність у подальшому розвитку фінансового ринку України на основі розробки засад функціонування комерційних банків у ролі головних інституційних учасників вказаного ринку. Викладене вище зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та свідчить про її актуальність.

Зв'язок роботи з планами науково-дослідних робіт. Дисертаційна робота виконана як складова комплексної науково-дослідної теми "Дослідження і розробка науково-методологічних основ запровадження лізингових операцій в процесі реформування економіки України" (номер державної реєстрації № 0100 У 000272), яка розробляється колективом кафедри грошового обігу і кредиту Тернопільської академії народного господарства. Автором підготовлено окремий підрозділ, присвячений дослідженню проблем запровадження лізингових операцій комерційними банками України.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є вивчення місця та ролі комерційних банків у процесі організації і функціонуванні фінансового ринку України; з'ясування сутності та особливостей здійснення сучасної банківської діяльності на вказаному ринку; розробка

рекомендацій щодо вдосконалення діючих та запровадження нових форм діяльності комерційних банків на фінансовому ринку України з урахуванням досвіду країн з розвинутою ринковою економікою.

Досягнення поставленої мети передбачало постановку, формування та розв'язання наступних наукових та практичних завдань:

- вивчити поняття “фінансовий ринок” та уточнити його складові, місце і значення у ринковій системі господарювання;
- дослідити суть та економічну природу інструментів фінансового ринку, дати оцінку та уточнити їх існуючу класифікацію;
- дослідити місце комерційних банків в організаційному та правовому забезпеченні фінансового ринку України;
- проаналізувати вітчизняну практику та тенденції розвитку банківської діяльності на фінансовому ринку України з метою визначення ролі банків у процесі його організації та функціонуванні;
- дослідити надання нетрадиційних банківських послуг на фінансовому ринку та окреслити основні шляхи їх розвитку;
- розробити рекомендації стосовно можливості використання правового регулювання банківської діяльності для вдосконалення законодавчого забезпечення інших інституційних учасників ринку цінних паперів України;
- визначити та обґрунтувати основні принципи побудови і напрями розвитку депозитарної та розрахунково-клірингової систем в Україні за участю банків;
- розробити практичні рекомендації з розвитку інституцій спільного інвестування в Україні із залученням банків.

Об'єктом дослідження є функціонування комерційних банків на фінансовому ринку України.

Предметом дослідження є рух грошових потоків, які виникають у процесі банківської діяльності на фінансовому ринку України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертації становить сучасна економічна теорія, критичний синтез класичних теорій і новітніх поглядів на місце і роль комерційних банків в системі функціонування фінансового ринку. У процесі дослідження використовувались аналітично-графічна формалізація діяльності комерційних банків на фінансовому ринку, порівняльний аналіз динаміки показників. Емпіричною базою дослідження є результати конкретних економічних досліджень, зарубіжний і вітчизняний досвід діяльності комерційних банків на фінансовому ринку.

Інформаційною базою є законодавчі і нормативні акти, періодичні і монографічні видання – українські і зарубіжні, а також статистичні дані Національного банку України та комерційних банків.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що у ній проведено комплексне дослідження функціонування комерційних банків на фінансовому ринку України в умовах його організації та розвитку. Конкретно у процесі дослідження одержано наступні найсуттєвіші наукові результати:

- узагальнено поняття "фінансовий ринок" та поглиблено його тлумачення з точки зору функціональної характеристики;
- уточнено класифікацію фінансових інструментів за ознакою їх використання для обігу на фінансовому ринку;
- узагальнено побудову організаційного і правового забезпечення фінансового ринку України та розкрито місце комерційних банків, як головних інституційних учасників вказаного ринку;
- розкрито основні тенденції розвитку банківської діяльності на фінансовому ринку України, визначено роль комерційних банків у розвитку вказаного ринку;

- обґрунтовано розвиток законодавчого забезпечення інших інституційних учасників ринку цінних паперів України на основі використання правового регулювання банківської діяльності;
- розроблено основні напрями запровадження нетрадиційних банківських послуг з метою посилення діяльності банків на ринку цінних паперів;
- запропоновано модель організації депозитарної та розрахунково- клірингової систем ринку цінних паперів України на регіональному рівні з використанням потенційних можливостей банків;
- визначено напрями розвитку інституцій спільного інвестування в Україні за участю комерційних банків.

Практичне значення одержаних результатів. Ряд розроблених у дисертації пропозицій та рекомендацій щодо організації та розвитку банківської діяльності на фінансовому ринку ухвалені для впровадження у практичну діяльність комерційними банками України.

АБ "Євроцентр" (довідка АБ "Євроцентр" № 374 від 14.02.2001р.) впровадив у практичну діяльність пропозиції щодо розвитку депозитарної та розрахунково- клірингової систем ринку цінних паперів та рекомендації щодо надання деяких видів нетрадиційних банківських послуг, а саме з андеррайтингу цінних паперів клієнтів банку та управління фінансовими активами юридичних та фізичних осіб.

Тернопільським Центральним відділенням Промінвестбанку України (довідка Тернопільського Центрального відділення Промінвестбанку України № 273 від 8.02.2001р.) впроваджені у практичну діяльність пропозиції автора щодо розвитку інституцій спільного інвестування в Україні шляхом створення при відділенні взаємного інвестиційного фонду. Також відділенням впровадженні практичні рекомендації щодо здійснення трастових операцій для фізичних осіб.

Основні теоретичні висновки та практичні рекомендації впроваджені і використовуються у навчальному процесі Тернопільської академії народного господарства, зокрема при викладанні навчальних дисциплін: "Банківська справа" (теми: "Ресурси комерційних банків та порядок їх регулювання", "Операції комерційних банків з цінними паперами"), "Банківський маркетинг" (тема "Продуктова політика комерційного банку"), "Правове регулювання банківської діяльності" (тема "Правове регулювання функціонування ринку цінних паперів"). Довідка Тернопільської академії народного господарства № 1325/477 від 23.02.2001р.

Особистий внесок здобувача. У статті "Кредитний ринок у системі фінансових ринків України", опубліковані у співавторстві з Р.І.Тиркало, безпосередньо здобувачем проаналізовано розвиток кредитного ринку України та визначені основні проблеми його функціонування.

У статті "Портфельні інвестиції та біржові операції: перспективи запровадження в Україні", опублікованій у співавторстві з Р.І. Тиркало, здобувачем розглянута класифікація інвестиційних операцій комерційних банків та обґрунтовані перспективи запровадження портфельних інвестицій банками України.

У статті "Проблеми та перспективи здійснення інвестиційної діяльності банками України", опублікованій у співавторстві з Р.І. Тиркало, безпосередньо здобувачем проаналізована інвестиційна діяльність банків України за період з 1994 по 2000 роки та окреслені перспективи її розвитку.

У статті "Економічна природа фінансових інструментів, як об'єктів системи фінансових ринків", опублікованій у співавторстві з Р.І. Тиркало, здобувачем запропоновано та теоретично обґрунтовано уточнення до класифікації фінансових інструментів за ознакою їх використання для обігу на фінансовому ринку.

У навчальному посібнику "Банківська справа", виданому у співавторстві із Р.І. Тиркало, Н.Д. Галапуп, Я.І. Чайковським, автором виконані теми "Ресурси комерційних банків та порядок їх регулювання", "Міжбанківське кредитування", "Операції комерційних банків з цінними паперами", у яких викладені основні засади функціонування комерційних банків на фінансовому ринку.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження відображені в доповідях на науково - практичних конференціях з проблем фінансово-банківської діяльності в Україні та схвально на них оцінені, зокрема на:

- Міжнародній конференції "Проблеми економічної теорії і практики на сучасному етапі" – доповідь "Проблеми правових аспектів функціонування системи фінансових ринків" (Хмельницький, 1998);
- Міжнародній конференції "Реформи фінансово-кредитної системи перехідної економіки України" – доповідь "Особливості структури та цілей банківських інвестицій в Україні" (Луцьк, 1998);
- Міжнародній конференції "Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку" – доповідь "Макроекономічні проблеми розвитку системи фінансових ринків в Україні" (Тернопіль, 1998);
- Міжнародній конференції "Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку" – доповідь "Методи проведення аудиторської перевірки в банку" (Тернопіль, 1998).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 16 наукових праць (з них 11 опубліковано у наукових фахових виданнях, 2 статті і 2 тези – в збірниках матеріалів і праць конференції та 1 навчальний посібник). Загальний обсяг публікацій становить 8,3 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 155 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 22 таблиці, 33 рисунки та 11 додатків на 11 сторінках. Список використаних джерел містить 147 найменувань.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і основні завдання дисертації, викладено методологічну основу та методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення роботи.

Розділ I. “Фінансовий ринок в системі ринкового механізму”. У розділі досліджується три основні теоретичні проблеми. Перша стосується місця і ролі фінансового ринку в системі ринкових відносин, друга - визначення суті фінансових інструментів як основи формування фінансових активів. Третя присвячена дослідженню організаційного і правового забезпечення функціонування фінансового ринку України та визначенню місця банків у його побудові.

Автор розглядає сучасний ринковий механізм як систему ринків і економічних відносин з приводу купівлі-продажу товарів, серед яких найважливіша роль належить фінансовому ринку. Тобто, фінансовий ринок є сек'юритизованою частиною ринку будь-якої країни, іншою складовою якого є товарний ринок. При цьому, об'єктивною умовою організації та функціонування фінансового ринку слід вважати нагромадження грошового капіталу та необхідність його оперативного розподілу і переміщення між суб'єктами економічних відносин.

З метою узагальнення суті фінансового ринку автор аналізує його визначення різними авторами. Зокрема, під фінансовим ринком розуміють сукупність ринкових інститутів, що направляють рух потоків грошових коштів від власників до позичальників (О.І.Басов), механізм, за допомогою якого встановлюються відповідні правові та економічні взаємовідносини між підприємствами, корпораціями й іншими інституціями, що потребують фінансових коштів для свого розвитку, та організаціями і громадянами, що можуть їх запозичити на певних умовах (Г.П.Черніков) та сукупність грошових ресурсів країни, що постійно переміщуються під впливом попиту і пропозиції з боку різних суб'єктів економіки (Я.М. Міркін). На основі синтезу позитивних сторін наведених визначень, автор визначає фінансовий ринок як систему організації руху, розподілу та перерозподілу грошових коштів за посередництва фінансових інституцій, що охоплює сукупність усіх грошових ресурсів країни, які знаходяться у постійному русі та змінюються під

впливом співвідношення попиту і пропозиції на дані ресурси зі сторони найрізноманітніших суб'єктів економіки.

Місце фінансового ринку у системі ринкових відносин можна розглядати з двох позицій: з точки зору обсягів залучення грошових коштів із різноманітних джерел, та з точки зору розміщення вільних грошових коштів у будь-який ринок ринкової економічної системи. При цьому зроблено висновок, що фінансовий ринок - це одна із багатьох сфер розміщення вільного капіталу у грошовій формі і тому йому доводиться вступати у конкуренцію за його залучення. Роль фінансового ринку в системі ринкового механізму найкраще відображають притаманні йому функції, які можна поділити на дві групи: загальноринкові (комерційна, інформаційна, цінова, регулятивна), що звичайно притаманні будь-якому іншому ринку та специфічні (перерозподільча, страхова), що відрізняють його від інших ринків. Безумовно головне значення належить перерозподільчій функції, яка фактично визначає суть фінансового ринку.

Дослідження функціонування фінансового ринку здійснювалось автором на основі його структуризації, основними ознаками якої є інструментальна та термінова. При цьому подальше формування структури фінансового ринку тісно пов'язане з поняттям "фінансовий інструмент". Автор розглядає фінансові інструменти як безпосередній об'єкт дії фінансового ринку. Підкреслюється, що основними ознаками фінансових інструментів, які використовуються при структуризації фінансового ринку, є вид доходу, що отримується (ринки боргових та інвестиційних інструментів), форма власності і національна належність емітентів (ринки державних, приватних та іноземних інструментів) та терміновість (грошовий ринок і ринок капіталів).

Розглянувши суть та класифікацію фінансових інструментів, звернувши особливу увагу на ознаки, що використовуються при сегментуванні фінансового ринку, автор пропонує уточнити існуючу класифікацію фінансових інструментів за ознакою їх використання для обігу на фінансовому ринку. Зокрема, пропонується поділяти фінансові інструменти на необігові (емісія здійснюється у кожному випадку на індивідуальних засадах з чітким викладенням умов дії фінансового інструменту, що індивідуалізуються кожним кредитором, які, як правило, не передбачають вторинного обігу), обігові (емітуються на основі встановлених емітентом єдиних умов обігу фінансових інструментів для значної кількості інвесторів) та гібридні (характеризуються як індивідуальними умовами емісії з боку кредитора, так і можливістю їх вторинного обігу).

Виходячи з завдань дисертаційного дослідження, автор узагальнив будову організаційно-правового забезпечення функціонування фінансового ринку в Україні. На думку автора, організаційно-правове забезпечення - це сукупність елементів, що знаходяться між собою у певних відносинах та взаємозв'язках, які впливають та взаємно доповнюють один одного з метою організації механізмів, форм та методів реалізації фінансовим ринком своїх специфічних функцій. Механізм дії організаційно-правового забезпечення реалізується через безпосереднє функціонування його елементів, основними з яких є правове забезпечення, інституційні учасники та інфраструктурні підрозділи.

Для розкриття місця комерційних банків в організаційному забезпеченні фінансового ринку України, інституційних учасників поділено на таких, що безпосередньо або опосередковано приймають участь у фінансових операціях, таких, що покликані забезпечувати планування, регулювання та контроль за здійсненням даних операцій, та таких, що створюють відповідну інфраструктуру для основних учасників фінансового ринку.

Провівши ретроспективний аналіз умов організації фінансового ринку України автор констатує, що в інституційній структурі фінансово-кредитної системи колишнього СРСР був присутній лише один елемент - банківська система, й та обмежена і неефективна. Інших інституційних елементів, які можна було б трансформувати у ринкову систему фінансового ринку просто не існувало. За таких умов комерційні банки історично стали інституційною основою організацій фінансового ринку в Україні. Вони зайняли провідне місце на фінансовому ринку як універсальні посередники, що здійснюють фінансування у різноманітних формах та видах з використанням усіх можливих фінансових інструментів. У той же час комерційні банки знаходяться

під впливом прискіпливого правового регулювання з боку держави у порівнянні з іншими учасниками фінансового ринку, що є однією з ознак їх особливого значення для організації та функціонування фінансового ринку України.

Розділ II. “Місце та роль комерційних банків на фінансовому ринку”. У розділі досліджується два практичних питання. Перше - присвячене проблемам, особливостям і тенденціям розвитку банківської діяльності на фінансовому ринку України. Друге - вдосконаленню існуючих та розробці нових напрямів здійснення нетрадиційних послуг комерційними банками на фінансовому ринку.

Для розкриття ролі комерційних банків в організації та функціонуванні фінансового ринку України, автор провів аналіз обсягів банківської діяльності у порівнянні з іншими учасниками фінансового ринку у розрізі сегментів та видів діяльності. В результаті зроблено висновок про те, що провідна роль банків у функціонуванні ринку позичкових капіталів є беззаперечною. Незважаючи на постійний ріст частки ресурсів, мобілізованих небанківськими фінансово-кредитними інституціями у загальному обсязі залучених ресурсів (1996 рік-3,4%, 2000 рік 8,3%), переважна частина мобілізованих коштів на ринку позичкових капіталів зосереджується у комерційних банках. Щодо інвестування на ринку позичкових капіталів, то у даному процесі спостерігається ще більш низька конкуренція банківським установам, оскільки інші фінансово-кредитні інститути (у першу чергу ломбарди та кредитні спілки) на сьогодні не в змозі реально створити конкуренцію банкам в процесі кредитування.

В результаті, процес дослідження був направлений автором на вивчення ролі банків у організації та функціонуванні ринку цінних паперів України. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні основні висновки:

1) комерційні банки відіграли провідну роль у становленні та формуванні ринку цінних паперів України, особливо його сегменту - ринку акцій. На етапі становлення ринку цінних паперів України (1991-1993 роки) банки емітували близько 82% від загального обсягу емісії акцій. Різке скорочення частки емітованих акцій банками у 1994 році (до 36%) у порівнянні із приватизованими підприємствами на думку автора не слід трактувати як втрату провідної ролі банків у процесі становлення ринку акцій в Україні. У даний час, випуски акцій приватизованих підприємств активно реєструвались, і їх тільки передбачалось реалізувати. Натомість, за емісією банківських акцій знаходяться кошти, за рахунок яких реально сформовані статутні капітали. Окрім цього, саме акції комерційних банків у порівнянні із акціями інших емітентів характеризувались ліквідністю та високою дохідністю. І лише з початком масової реальної приватизації (1995-1998 роки) банки поступились провідною роллю емітентів на ринку акцій України (1996 рік - 24%, 1998 рік - 13%, 2000 рік - 9%). Стосовно розвитку ринку боргових цінних паперів, то у цьому процесі банки не втратили провідної ролі. Обсяги емісії боргових цінних паперів комерційними банками України постійно зростають: 1998 рік - 220 млн. грн., 1999 рік - 305 млн. грн., 2000 рік - 642 млн. грн.. Якщо не враховувати емісію державних боргових зобов'язань, то комерційні банки слід визнати головними емітентами ринку боргових цінних паперів України.

2) комерційні банки виконують роль головних інвесторів на ринку цінних паперів України. Особливе значення вони відіграли у беземісійному фінансуванні бюджету шляхом придбання державних цінних паперів. Пік вкладень банків в ОВДП спостерігався у 1997 році, які у структурі портфелю цінних паперів комерційних банків України склали 83%. В результаті вкладення комерційних банків на ринку ОВДП склали 88% від його загального обсягу. Однак, криза ринку державних цінних паперів у 1998 році різко змінила структуру портфелю цінних паперів комерційних банків. В останні роки спостерігається ріст інвестиційної частини портфелю цінних паперів комерційних банків та переорієнтація на фінансування реального сектору економіки шляхом придбання цінних паперів.

Проте, незважаючи на постійні темпи зростання портфелю цінних паперів комерційних банків України, їх частка у порівнянні з іншими інвесторами ринку цінних паперів України за останні роки різко зменшилась: 1998 рік - 26%, 2000 рік - 9%. Таким чином можна стверджувати, що

комерційні банки здали практично усі свої позиції стосовно операцій на ринку цінних паперів України як інвестори.

Автор приходять до висновку, що основною причиною втрати провідних позицій комерційних банків на ринку цінних паперів України слід вважати несвоєчасну переорієнтацію банків на операції із цінними паперами. Традиційно основний дохід банки України отримують на кредитному ринку, а одержання доходу на ринку цінних паперів пов'язано із більшим ризиком за причини низької якості цінних паперів більшості емітентів. Також негативно вплинуло на розвиток банківської діяльності в межах ринку цінних паперів захоплення операціями із ОВДП, що окрім фінансових втрат у кінцевому результаті привело й до втрати часу, який мав бути використаний для накопичення досвіду фінансування реального сектору економіки через ринок цінних паперів. Проте слід зауважити, що зміни, які відбулись з роллю банків на ринку цінних паперів, зумовлені також змінами у економічному та політичному житті країни, а ринок цінних паперів є одним із найчутливіших до таких змін.

Важливим напрямом банківської діяльності на фінансовому ринку є надання нетрадиційних послуг комерційними банками, у першу чергу на ринку цінних паперів. Аналіз практики надання нетрадиційних послуг банками України на ринку цінних паперів свідчить про незначну активність комерційних банків на вказаному ринку з надання послуг. Таким чином автор приходять до висновку, що необхідно подбати про посилення ролі банків як провідних суб'єктів-професіоналів фінансового ринку України з надання нетрадиційних послуг в межах банківської діяльності в першу чергу на ринку цінних паперів. Стосовно напрямів розвитку даної діяльності автор визначив основні, а саме: розробка техніко-економічного обґрунтування інвестиційних проектів з формуванням оптимальних емісійних портфелів клієнтів та використання різних форм та видів андеррайтингу, управління фінансовими активами як великих так і незначних інвесторів на основі аналізу поточного стану фінансового ринку і побудови цільових функцій інвестування на задану дату та надання послуг з фінансової підтримки операцій клієнтів на ринку цінних паперів, що дозволить короткостроково поєднати нетрадиційні послуги із кредитною діяльністю комерційних банків та буде сприяти стійкості ринку.

Поряд з тим, надання послуг іншим учасникам ринку цінних паперів може стати важливим доходуотворюючим фактором в умовах зниження доходів від кредитної та інвестиційної діяльності та дозволить суттєво розширити коло клієнтів комерційних банків.

Розділ III. Вплив банківської діяльності на розвиток ринку цінних паперів України. У цьому розділі розглядаються дві основні проблеми. Перша - це роль банків у розвитку інфраструктури ринку цінних паперів, а саме депозитарної і розрахунково-клірингових систем України. Друга - інституційний розвиток фінансового ринку, зокрема місце банків у розвитку інституцій спільного інвестування в Україні.

Подальший розвиток ринку цінних паперів України знаходиться у прямій залежності від організації та функціонування національної депозитарної і розрахунково-клірингової систем. Проаналізувавши основні технічні, кадрові та фінансові вимоги до суб'єктів ринку цінних паперів, які виконують роль локальних депозитаріїв та розрахунково-клірингових центрів, узагальнивши зарубіжний досвід організації подібних інфраструктурних підрозділів ринку цінних паперів, автор запропонував модель організації національної депозитарної та розрахунково-клірингової систем за участю комерційних банків (рис. 1).

Згідно з цією моделлю комерційні банки України визначено найбільш конкурентоздатними інституціями фінансового ринку для виконання ролі депозитаріїв та розрахунково-клірингових центрів. Головним завданням функціонування запропонованої автором моделі визначено поступове виявлення якісних регіональних цінних паперів та переміщення їх для обліку у дематеріалізованій формі до національного депозитарію. Для розрахунково-клірингової системи, основним завданням визначено охоплення якомога більшої частини розрахунків за операціями з цінними паперами на кліринговій основі, що повинно значно прискорити завершення угод та якісно вплинути на ефективність функціонування ринку цінних паперів.

Крім визначення завдань функціонування запропонованої моделі депозитарної та розрахунково-клірингової систем України, автор на основі висновку про те, що запропонована модель на етапі становлення ринку цінних паперів України безперечно носитиме перехідний характер та буде знаходитись під впливом змін, що відбуваються в економіці країни, визначає принципи які б виключали можливість одностороннього підходу до побудови системи депозитарного обліку та розрахунків за операціями з цінними паперами. Зокрема, загальними принципами побудови та функціонування депозитарної та розрахунково-клірингової систем України визначаються диференційованість і економічність, а специфічними - цільовий характер, терміновість та забезпеченість переказів і платежів. Функціонування депозитарної та розрахунково-клірингової систем за запропонованою моделлю зможе забезпечити широкий асортимент послуг банків у даній сфері діяльності на фінансовому ринку.

Окрім розвитку інфраструктурних підрозділів фінансового ринку, автором запропоновано комерційним банкам розвивати нові форми інституцій фінансового ринку, а саме інституції спільного інвестування. Взаємні інвестиційні фонди займають провідне місце серед інституційних учасників фінансового ринку у західних країнах за обсягами росту активів. Тому їх розвиток в Україні розглядається автором як важлива альтернатива інвестиційним фондам та компаніям.

Для забезпечення надійності і ліквідності вкладень, високої доходності, професійного управління та захисту прав інвесторів автором запропоновано розвивати інституції спільного інвестування за безпосередньої участі банків як засновників, керуючих, або ж функціонування взаємних інвестиційних фондів як дочірніх підприємств банків. При таких формах організації інституцій спільного інвестування забезпечується найбільший контроль держави за діяльністю подібних учасників фінансового ринку з метою захисту прав інвесторів, що є найважливішим завданням правового регулювання фінансового ринку з боку держави.

Рис 1. Схематична модель функціонування депозитарної та розрахунково-клірингової систем ринку цінних паперів України.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено і запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у визначенні сутності, місця та ролі, характеру і мети функціонування комерційних банків на фінансовому ринку України. У результаті проведення дисертаційного дослідження зроблено ряд висновків теоретично - методологічного і науково - практичного характеру. Зокрема:

1. Фінансовий ринок - це важлива, невід'ємна складова частина ринку країни, що представляє собою систему руху, розподілу та перерозподілу грошових коштів за посередництва фінансових інституцій, які охоплюють сукупність усіх грошових ресурсів країни, що знаходяться у постійному русі і змінюються під впливом співвідношення попиту та пропозиції на дані ресурси зі сторони найрізноманітніших суб'єктів економіки. Успішне виконання специфічної перерозподільчої функції фінансовим ринком можливе за наявності ряду необхідних і достатніх умов, які в Україні на сучасному етапі склалися. Використовуючи міждисциплінарний синергетичний підхід, фінансовий ринок слід розглядати як систему, що охоплює сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють цілісність на основі структуризації та сегментування.

2. Відображаючи нагромадження та рух грошового капіталу, фінансовий ринок за допомогою фінансових інструментів органічно поєднаний з рухом вартості у її грошовій формі, утворенням і використанням грошових фондів у вигляді кредитних ресурсів, або цінних паперів. Фінансові інструменти є однією із головних ознак сегментування фінансового ринку, а саме за видом виплати доходу, за формою власності і національною належністю емітента та терміном обігу.

3. Важливого значення для успішного функціонування фінансового ринку України набуває розвиток його організаційного і правового забезпечення. Під організаційно-правовим забезпеченням фінансового ринку слід розуміти сукупність елементів, що знаходяться між собою у певних відносинах та взаємозв'язках, які впливають та взаємодоповнюють один одного з метою організації механізмів, форм та методів реалізації фінансовим ринком своїх специфічних функцій.

4. Здійснюючи мобілізацію грошових ресурсів на фінансовому ринку України, банки як головні інституційні учасники займали провідне місце та виконували провідну роль в процесі його функціонування. Якщо сегменти боргових зобов'язань без активного вторинного обігу, тобто депозитів, вважаються сформованими і їх розвиток здійснюється шляхом вдосконалення методів мобілізації ресурсів та видів депозитів, то сегменти боргових зобов'язань у формі цінних паперів виявились тими елементами структури фінансового ринку, для формування яких банки виступають у ролі локомотиву процесу їх організації та функціонування. Саме банки виявились першими ринковими структурами в Україні, які на основі емісії цінних паперів розпочали мобілізацію фінансових ресурсів, здійснюючи таким чином формування та наповнення ринку цінних паперів високо ліквідними та високодохідними інструментами.

Проте розвиток сегментів боргових зобов'язань у формі цінних паперів здійснюється банками у недостатніх обсягах. Для активізації банківської діяльності на ринку цінних паперів, банкам слід більшу увагу приділяти розробці емісійної стратегії, створювати нові структури цінних паперів, як найбільш ширше переходити на індивідуальну роботу як з великими, так із незначними інвесторами.

5. Важливого значення набуває діяльність банків на фінансовому ринку України у ролі головних інвесторів. Особливо це стосується розвитку інвестиційної діяльності банків на фондовому ринку. Після періоду недостатньої активності банків у 1991-1995 роках по здійсненню вкладень на фондовому ринку, який пояснюється тим, що у цей період банки отримували основний дохід на ринку позичкових капіталів, відбувається швидке усвідомлення банками необхідності реалізації завдань по організації, формуванню та функціонуванню фондового ринку. Внаслідок перенесення, після початку приватизації, центру ваги із кредитних операцій на операції ринку цінних паперів, відбулась й відповідна переорієнтація інтересів банківських установ.

Проте даний процес характеризується значними проблемами у своєму розвитку, основними з яких є низька дохідність та ліквідність фінансових інструментів більшості із емітентів. Це суттєво стримує розвиток інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів України.

6. Особливе місце у діяльності банків на фінансовому ринку займає їх діяльність з надання нетрадиційних послуг непрямим учасникам ринку. Важливість проблеми розвитку нетрадиційної діяльності банків загострюється за причини наростаючої конкуренції у даній сфері між банками та небанківськими фінансово-кредитними інституціями. Основними напрямками розвитку нетрадиційних послуг банків на фінансовому ринку на думку автора є здійснення техніко-економічного обґрунтування емісійних та інвестиційних проектів, формування оптимальних емісійних та інвестиційних портфелів із врахуванням індивідуальних потреб непрямих учасників ринку, надання послуг із комплексного андеррайтингу та депозитарного обслуговування. Розширення даної діяльності дозволить банкам поряд із розвитком ринку цінних паперів України збільшити коло клієнтів для обслуговування та стане важливим фактором у умовах зменшення доходів від кредитної та інвестиційної діяльності.

7. Для розвитку інфраструктури ринку цінних паперів України важливого значення набуває розвиток національної депозитарної і розрахунково-клірингової систем ринку цінних паперів. З цією метою автором розроблені відповідні пропозиції по організації локальних депозитаріїв за участю комерційних банків, а також організації розрахунково-клірингових центрів за розрахунками на ринку цінних паперів.

8. З метою розвитку інституційних учасників фінансового ринку України та розширення банківської діяльності на вказаному ринку, автором запропоновано створення за участю банків інституцій спільного інвестування, як однієї із прогресивних форм організації діяльності на фінансовому ринку. Приймати участь у діяльності інституцій спільного інвестування банки можуть як: засновники, керуючі, або ж створювати їх як дочірні підприємства.

В цілому подальший розвиток фінансового ринку України відкриває перед банками значні можливості та перспективи збільшення обсягів діяльності. Проте, в умовах загострення конкуренції на фінансовому ринку не менш актуальним є пошук банками нових, нетрадиційних форм діяльності, які б дозволили значно розширити спектр банківських операцій та коло клієнтів, що в кінцевому результаті приведе до подальшого розвитку системи фінансового ринку України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Андрушків Т.І. Банки як суб'єкти фінансових ринків України: роль і значення // Банківська справа. - 1998. - № 2. - С.50-53 (0,4 д.а.).
2. Тиркало Р.І., Андрушків Т.І. Кредитний ринок у системі фінансових ринків України // Фінанси України. - 1998. - № 2. - С. 26-34 (0,6 д.а.). Безпосередньо здобувачем проаналізовано розвиток кредитного ринку України та визначені основні проблеми його функціонування (0,4 д.а.).
3. Андрушків Т.І. Перспективи розвитку ринку вкладів та депозитів // Фінанси України. - 1998.- № 11.- С. 24-32 (0,6 д.а.).
4. Андрушків Т.І. Роль та місце банків у первинному формуванні ринку акцій в Україні // Придніпровський науковий вісник. Економіка. - 1998. - № 48. - С. 80-85 (0,2 д.а.).
5. Андрушків Т.І. Економічна природа боргового зобов'язання як основа утворення фінансових активів // Придніпровський науковий вісник. Економіка. - 1998. - № 48. - С. 85-90 (0,2 д.а.).
6. Тиркало Р.І., Андрушків Т.І. Портфельні інвестиції та біржові операції: перспективи запровадження в Україні // Вісник ТАНГ. - 1998. - Випуск 3. - С. 24-29 (0,5 д.а.). Здобувачем розглянута класифікація інвестиційних операцій комерційних банків та обґрунтовані перспективи запровадження портфельних інвестицій банками України (0,4 д.а.).
7. Тиркало Р.І., Андрушків Т.І. Проблеми та перспективи здійснення інвестиційної діяльності банками України // Наукові записки. - Тернопіль: Економічна думка, 1998. - С. 19-24 (0,3 д.а.). Безпосередньо здобувачем проаналізована інвестиційна діяльність банків України за період з 1994 по 1998 роки та окреслені перспективи її розвитку (0,15 д.а.).
8. Тиркало Р.І., Андрушків Т.І. Економічна природа фінансових інструментів, як об'єктів системи фінансових ринків // Наукові записки, - Тернопіль: Економічна думка, 1999. - С. 16-17 (0,15 д.а.).

Здобувачем запропоновані та теоретично обгрунтовані доповнення до класифікації фінансових інструментів за можливістю їх обігу (0,1 д.а.).

9. Андрушків Т.І. Проблеми запровадження банківських послуг на ринку цінних паперів України // Наукові записки, - Тернопіль: Економічна думка, 1999. - С. 153-154 (0,15 д.а.).
10. Андрушків Т.І. Проблеми законодавчого регулювання фондового ринку України: місце та роль банків // Вісник Технічного університету Поділля. Економічні науки. - Хмельницький, 1999. - № 5. - С. 44-46 (0,2 д.а.).
11. Андрушків Т.І. Роль комерційних банків у розвитку депозитарної системи України // Вісник ТАНГ. - 2000. - Випуск 9. - С. 196-199 (0,4 д.а.).

В інших виданнях:

1. Банківська справа: Навчальний посібник // Під ред. Тиркало Р.І. - Тернопіль: Карт-бланш, 2001. - 314 с. (13,5 д.а.). Безпосередньо здобувачем виконані теми: "Ресурси комерційних банків та порядок їх регулювання", "Міжбанківське кредитування" та "Операції комерційних банків із цінними паперами" у яких викладені основні засади функціонування комерційних банків на фінансовому ринку України (4 д.а.).
2. Андрушків Т.І. Проблеми правових аспектів функціонування системи фінансових ринків // Проблеми економічної теорії і практики на сучасному етапі. Збірник наукових праць. - Хмельницький: Видавництво Технічний університет Поділля, 1998. - С. 4-5 (0,2 д.а.).
3. Андрушків Т.І. Особливості структури та цілей банківських інвестицій в Україні // Реформи фінансово-кредитної системи перехідної економіки України. Збірник наукових праць. - Луцьк: Видавництво ВДУ, 1998. - С.285-286 (0,1 д.а.).
4. Андрушків Т.І. Макроекономічні проблеми розвитку системи фінансових ринків в Україні // Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. - Тернопіль: Економічна думка, 1998. - С. 32-33 (0,25 д.а.).
5. Андрушків Т.І., Прибега І.Є. Методи проведення аудиторської перевірки в банку // Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. - Тернопіль: Економічна думка, 1998. - С. 35-36 (0,15 д.а.). Здобувачем безпосередньо розглянуті основні методи проведення аудиторських перевірок в банку та визначені основні напрямки їх удосконалення (0,1 д.а.).

Анотація

Андрушків Т.І. Роль банків у розвитку фінансового ринку України. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.0401- Фінанси, грошовий обіг і кредит. - Київський національний економічний університет, Київ, 2001.

У дисертації досліджуються методологічні і організаційні основи функціонування комерційних банків на фінансовому ринку України. Визначено роль і місце комерційних банків в організації та розвитку фінансового ринку. Розкрито суть фінансових інструментів та уточнена їх класифікація. Узагальнено будову організаційного та правового забезпечення функціонування фінансового ринку України. Досліджено діяльність комерційних банків на фінансовому ринку та узагальнено основні тенденції її розвитку. Запропоновано до впровадження нові види нетрадиційних банківських послуг для посилення діяльності банків на фінансовому ринку. Розроблена нова форма організації депозитарної та клірингової систем України з використанням потенційних можливостей комерційних банків. Запропоновано напрями розвитку інституцій спільного інвестування за участю комерційних банків.

Ключові слова: фінансовий ринок, ринок цінних паперів, кредитний ринок, грошовий ринок, ринок капіталів, комерційні банки, фінансові інструменти, депозитарна і клірингова системи, інституції спільного інвестування.

Аннотация

Андрушків Т.І. Роль банків в розвитку фінансового ринку України. - Рукопись.

Дисертація на соискание учёной степени кандидата економічних наук по спеціальності 08.04.01.- Фінанси, грошове обігнення і кредит. - Київський національний економічний університет, Київ, 2001.

Исследуется роль и место финансового рынка в системе рыночных отношений, определено место коммерческих банков в системе функционирования финансового рынка Украины. Рыночную экономику с её демократично организованными финансовыми институтами, можно считать одним из наиболее важных достижений человечества. Одним из ее элементов является финансовый рынок – важная, неотъемлемая часть рынка страны, что представляет собой систему движения, распределения и перераспределения денежных потоков через посредничество финансовых институтов, которые включают совокупность всех денежных ресурсов страны, которые находятся в постоянном движении, изменяются под воздействием соотношения спроса и предложения со стороны разнообразных субъектов экономики.

Инструменты финансового рынка как объект его деятельности позволяют сформировать соответствующую структуру финансового рынка. Основными признаками финансовых инструментов, которые используются при структуризации финансового рынка являются следующие: по способу извлечения дохода, по форме собственности и национальной принадлежности эмитентов, по сроку оборота финансовых инструментов.

Под организационно-правовым обеспечением функционирования финансового рынка следует понимать совокупность элементов, находящихся между собой в определённых отношениях и взаимосвязях, которые влияют и взаимодополняют друг друга с целью организации механизмов, форм и методов реализации финансовым рынком своих специфических функций. Механизмы действия организационно-правового обеспечения реализуются через непосредственное функционирование элементов организационно-правового обеспечения финансового рынка, основными из которых являются: правовое обеспечение, институциональные участники, инфраструктурные подразделения. Особое место на финансовом рынке принадлежит банкам, универсальным посредникам, которые занимаются финансированием разнообразными способами с использованием всех возможных финансовых инструментов, и в то же время находясь под влиянием пристального регулирования со стороны государства, что есть одним из признаков их особенного значения для организации и функционирования системы финансового рынка и всей экономики в целом.

Банки в Украине являются главными участниками финансового рынка, выступая в роли основных эмитентов, в процессе мобилизации временно свободных финансовых ресурсов.

Развитие финансового рынка позволило банкам финансировать экономику во все возрастающих объемах, используя при этом всё новые формы и виды организации данного процесса. Практика экономической деятельности в Украине показывает, что именно банки при посреднической деятельности на разнообразных сегментах финансового рынка обеспечивают большую часть финансирования деятельности народного хозяйства государства.

Развитие банковской деятельности на рынке нетрадиционных услуг может стать важным фактором в условиях снижения доходов от кредитной и инвестиционной деятельности. Главными путями развития нетрадиционных услуг автор определил: разработка технико-экономического обоснования инвестиционных проектов, управление финансовыми активами, а также оказание услуг по финансовой поддержке операций клиентов на рынке ценных бумаг.

В работе исследуется возможность использования правового обеспечения банковской деятельности для развития законодательного регулирования фондового рынка, развитие депозитарной и расчетно-клиринговой систем, а также развитие институтов совместного инвестирования с использованием потенциальных возможностей коммерческих банков для этих процессов.

Развитие депозитарной системы имеет большое значение не только для функционирования централизованного рынка, но и в значительной степени для развития банковской деятельности. Создание региональных депозитариев, а на их основе в будущем единого центрального депозитария Украины, в стенах которого постоянно находилась бы основная часть ценных бумаг, позволит избежать физического движения финансовых инструментов, что однозначно выгодно индивидуальным инвесторам, фондовым компаниям и другим участникам рынка ценных бумаг.

Развитие паевых инвестиционных фондов совместного инвестирования при коммерческих банках выступит своего рода альтернативой прежде всего размещению средств населения во вклады и депозиты. Для банков развитие данной формы деятельности, во-первых, позволит увеличить круг клиентов, во-вторых - привлечь дополнительные ресурсы и получить дополнительный комиссионный доход, в-третьих - расширить сферу влияния и контроля на рынке.

Summary

Andrushkev T. I. -Bank's role in the development of financial market of Ukraine.

– Manuscript

Thesis for the competition of the scientific degree of the candidate of the economics, specialty 08.04.01.-Finance, money circulation and credit.- Kyiv National Economical University, Kyiv, 2001.

The dissertation investigates the methodical and organization aspects of functional system of home commercial banks in the performance and development of financial market are prove.

The essence of financial instruments has been taught. The organizational and legal provision of the functioning of financial market is considered.

Commercial bank's activity at the financial market has been analyzed. The opportunity of new banking services establishment for the improvement of professional banking activity at the financial market is determined. The propositions about using of legislative provision of banking activity for the development of legal management of securities market are developed.

The new form of bank deposit-clearing system of Ukraine is proposed.

The main directions for the development of institutions of joint investments with the assistance of commercial banks are tested.

Key words: financial market, securities market, credit market, currency market, capital market, commercial banks, organizational and legal provision, financial instruments, professional active, deposit-clearing system.